

DANSKERNES HOLDNING TIL INDVANDRING

Danskernes holdning til konsekvenserne af den indvandring, vi allerede har haft til Danmark, samt baggrunden for denne holdning er et underbelyst emne. En spørgeskemaundersøgelse gennemført af Danmarks Statistik for CEPOS viser, at 47 pct. mener, at de positive og de negative konsekvenser er ligeligt fordelt, mens 32 pct. mener, der har været flest negative og 18 pct. mener, at der har været flest positive konsekvenser. Undersøgelsen spørger også til en række problemer, der ofte nævnes i den offentlige debat, og det konkluderes, at befolkningen faktisk mener, at det er reelle problemer. Eksempelvis mener 70 pct. af befolkningen, at det er et problem, at kvinder har andre rettigheder blandt etniske minoriteter. Sammenholdes respondenternes vurdering af konsekvenserne af indvandring med deres vurderingen af de nævnte problemområder, viser det sig, at de samfundsmæssige problemer (arbejdsløshed, kriminalitet, problemer med skoler) har større betydning for den samlede vurdering end de aspekter, der vedrører tilpasninger i privatlivet (religiøsitet og holdning til alkohol). Undersøgelsen viser ligeledes, at respondentens placering i samfundet har signifikant betydning for vedkommendes holdning. Eksempelvis er personer med en højere indkomst mere bekymret for den samfundsmæssige integration, end personer med en lav indkomst. På baggrund af undersøgelsen må det konkluderes, at danskerne ikke er så negativt indstillede overfor konsekvenserne af indvandring, som det ofte fremstilles. Samtidigt viser undersøgelsen, at den negativitet, der faktisk findes, i højere grad hænger mere sammen med opståede samfundsproblemer, end med indvandrernes anderledeshed per se. Ønsker man at danskerne får en mere positiv holdning til indvandring, tyder det med andre ord på, at den største positive effekt ville opstå ved en politik der løser disse problemer såsom en effektiv retspolitik, større incitament til at deltage på arbejdsmarkedet samt øget konsekvens overfor uro i skolerne.

Indledning

Danskerne bliver ofte karakteriseret som fremmedfjendske og modstandere af alt, hvad der kommer udefra, og den nuværende regerings indvandringspolitik beskrives ofte som en afspejling af dette. Det er dog overraskende få undersøgelser, der har fokuseret på danskernes holdning til konsekvenserne af den indvandring, vi allerede har haft i Danmark. I dette notat fokuseres der dels på dette, og dels på hvad der ligger bag danskernes vurdering af konsekvenserne af indvandring. Svaret på disse spørgsmål er i et policy- perspektiv interessant af flere forskellige årsager.

For det første fordi holdningen til indvandrerne har betydning for, i hvilket omfang der skabes plads til indvandrerne i det danske samfund, idet fjendtlighed overfor indvandrerne må formodes at mindske indvandrernes muligheder i samfundet. Integration kræver i sagens natur, at danskere og indvandrere som minimum omgås og handler med hinanden, og en decideret fjendtlighed mellem de to parter mindsker sandsynligheden for, at dette finder sted. For det andet er det også relevant, fordi danskernes holdning kan være med til at afsløre, hvilke "omkostninger"¹ og "gevinster"² indvandringen i bred forstand påfører befolkningen. Angiver

¹ Med omkostninger tænkes ikke blot på de rent økonomiske, men også de såkaldte sociale transaktionsomkostninger, der består i den ekstra mentale energi, der i dagligdagen bruges på at forholde sig til personer med andet sprog, anden kultur og andre normer. Læs evt. Nannestads bog fra 1999: Solidaritetens pris.

respondenterne, at konsekvenserne ved indvandring enten har været positive eller negative, bør disse holdninger indgå i vurderingen af fremtidig policy. Det skal dog understreges, at det er svært objektivt at gennemføre en egentlig specifik afvejning af indvandringens betydning for samfundets nytte. For selvom indvandring økonomisk set kan blive anskuet som en ulempe, kan den kulturelt set blive vurderet til at være en fordel og omvendt.

I det nedenstående gennemgås danskernes holdning til indvandring fra ikke-vestlige lande med udgangspunkt i data fra en større undersøgelse gennemført af Danmarks Statistik for CEPOS i 2007. I denne er der dels blevet spurgt til danskernes generelle holdning til ikke-vestlig indvandring, og dels til om man er enig eller uenig i en række problemer, der i debatten ofte kobles til indvandringen.

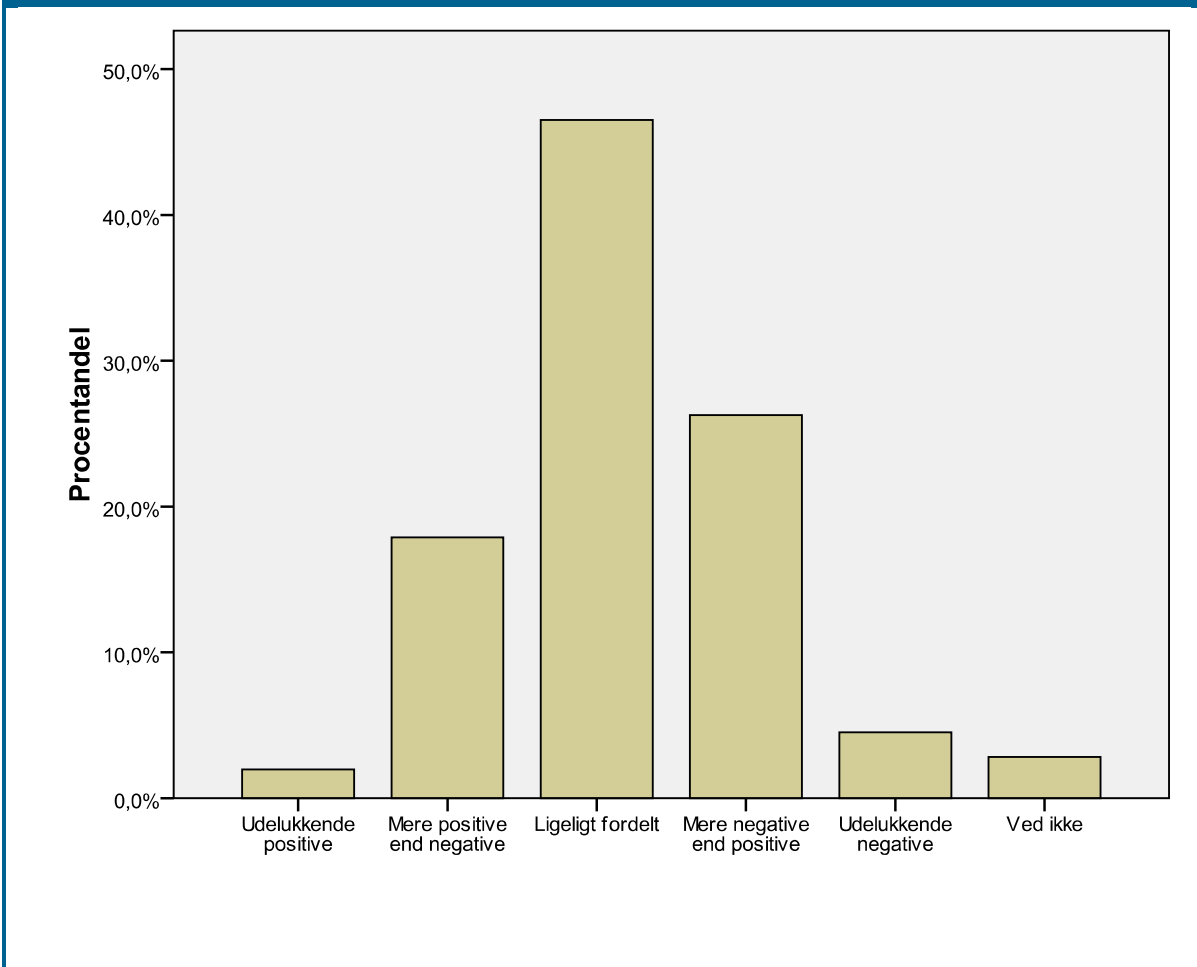
Danskernes holdning til ikke-vestlig indvandring

I det første generelle spørgsmål skal danskerne vurdere konsekvenserne af den indvandring, som Danmark har modtaget fra ikke-vestlige lande. Der er blandt danskerne ikke nogen entydig positiv eller negativ holdning til dette spørgsmål, men dog en lille hældning mod det skeptiske. I spørgsmålet bedes respondenterne vurdere, om konsekvenserne primært har været positive eller negative, og den store gruppe på 47 pct. vurderer, at der har været en ligelig fordeling mellem positive og negative konsekvenser. Gruppen, der mener, at konsekvenserne primært har været negative, er lidt større end gruppen, der mener, at konsekvenserne har været positive. I alt 32 pct. mener, at konsekvenserne har været "mere negative end positive" eller "udelukkende negative", mens 18 pct. mener, de har været "mere positive end negative" eller "udelukkende positive"³. Man kan således ikke betegne den generelle holdning som overvejende negativ overfor indvandring, men det aggregerede resultat hælder dog i den negative retning.

² Her tænkes ikke blot på potentielle økonomiske gevinster i form af øget arbejdsudbud, nye kompetencer og et andet vareudbud, men også den gevinst i form af øget refleksion, som øget diversitet og mødet med en anden kultur potentielt giver.

³ 3 pct. af de adspurgte har ikke svaret på spørgsmålet.

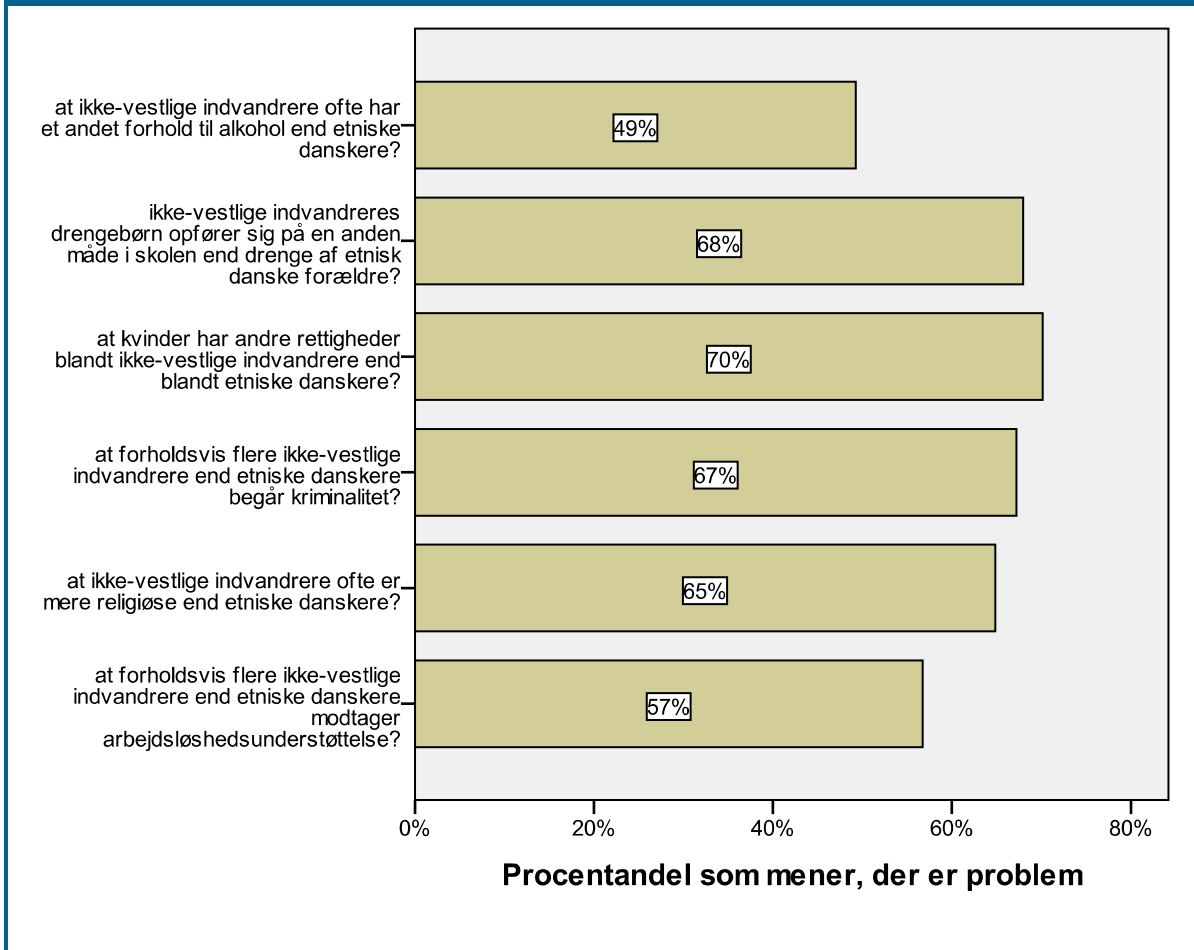
Figur 1: "Vi vil gerne høre, hvordan du vurderer konsekvenserne af indvandringen til Danmark"

Kilde: Survey gennemført af DST 2007. N = 1.032

Spørgsmålet er, hvad der faktisk driver den skepsis, der findes overfor indvandringen. Til dette formål har vi stillet spørgsmål på en række konkrete problemer, der i den offentlige debat relateres til indvandringen. Listen er ikke dækkende, men er sammensat bredt for at spænde over spektret af potentielle problemområder. Spørgsmålene er bevidst formuleret således, at de udfordrer respondenterne til at sikre, at respondenterne tager stilling til spørgsmålet. I figuren nedenfor ses spørgsmålsformuleringerne, og andelen der er enige i, at det nævnte problem faktisk er et problem.

Figur 2: "Jeg vil gerne høre din holdning til en række faktorer, der har været nævnt i indvandringsdebatten. Hvor enig eller uenig er du i, at det er et problem ..."

Kilde: Survey gennemført af Danmarks Statistik 2007. N = 1.011 til 1.035

For hvert af områderne kunne respondenterne afgive svar på en fem-punkts skala gående fra 1 "helt enig" til 5 "helt uenig", hvor midterpunktet er 3; "hverken enig eller uenig". I figuren ses de, der har svaret, at de er "helt enige" eller "delvist enige" i, at det er et problem. Jo længere søjlen er, des flere opfatter således det beskrevne problem som et problem. Som figuren viser, er der et flertal af respondenter på alle områder, der faktisk opfatter det angivne problem som et problem. Eneste undtagelse er spørgsmålet om indvandreres forhold til alkohol, hvor "kun" 49 pct. finder det problematisk. I fire ud af de seks spørgsmål mener omkring to tredjedele af respondenterne, at det angivne problem også er et problem. Det drejer sig om de fire spørgsmål, vedrørende opførsel i skolen, kvinders rettigheder, kriminalitet og religiøsitet. I spørgsmålet om indvandreres andel i arbejdsløshedsunderstøttelsen svarer 57 pct. af respondenterne, at det er problematisk. Indvandreres andel i arbejdsløshedsøen opfattes med andre ord umiddelbart som mere problematisk end deres forhold til alkohol, men mindre

problematisk end de resterende spørgsmål om kriminalitet mm.

Nogle af disse svar kan synes overraskende, og det skal også medgives, at ved at der direkte opstilles ”problemer”, som der skal tages stilling til, trækkes respondenterne i retning af at angive, at der er tale om et problem. Selv med dette in mente kan det synes en smule overraskende, at eksempelvis hele 40 pct. angiver, at det er et problem, at indvandrere har et andet forhold til alkohol. Dette er dog en påmindelse om, at omkostninger ved indvandring ikke skal defineres alt for snævert. Det er ikke utænkeligt, at mødet mellem den danske ”drikke-kultur” og visse indvandrers grupper afvisning af alkohol-drikke pga. religiøs overbevisning, kan være en hindring for integrationen. Fredagsøllen eller julefrokostbranderten er så rodfæstet en del af den danske kultur, og netop har ofte været anvendt netop til at nedbryde skel mellem forskellige grupper på arbejdspladser mv. Der ligger naturligvis ikke i dette, at vejen til integration nødvendigvis skal gå gennem indtagelse af alkohol.

De ovenstående spørgsmål dækker, som skrevet tidligere, en række forskellige emner, men analytisk kan de ovenstående spørgsmål opdeles i to kategorier: spørgsmål, der har at gøre med indvandrernes deltagelse i samfundslivet samt tilstedeværelse i det offentlige rum, og spørgsmål der har at gøre med privatlivssfæren. Spørgsmålene om modtagelse af dagpenge, skolebørnenes adfærd i skolen og kriminalitet er alle problemstillinger, der relaterer til deltagelse i samfundslivet. Disse spørgsmål omhandler således alle emnet ’manglende samfundsmæssig integration’. Derimod er forbruget af alkohol og graden af religiøsitet aspekter, der primært relaterer sig til privatlivet. Disse spørgsmål omhandler således ’manglende tilpasning’ på områder, der primært vedrører privatsfæren⁴. En tilpasning på disse områder kan bedst beskrives som assimilation, hvor indvandrerne på stort set alle områder tilpasser sig danskernes levevis. Spørgsmålet om kvinders rettigheder kan som udgangspunkt bedst forstås som et spørgsmål, der relaterer sig til rettigheder i samfundslivet, men går alligevel på tværs i og med at spørgsmålet også kan opfattes som kvindernes rettigheder i familierne.

En faktor analyse⁵ konfirmerer delvis de analytiske opdelinger. Analysen viser, at de viste seks specifikke spørgsmål samler sig i de ovenfor nævnte analytiske opdelinger. De *samfundsmæssige* spørgsmål er de første tre spørgsmål i figuren ovenfor (”flere indvandrere får arbejdsløshedsunderstøttelse” osv.), mens de *privatrelaterede* spørgsmål indeholder de to sidste spørgsmål (”andet forhold til alkohol” og ”mere religiøse”). Der er altså grundlæggende to bagvedliggende dimensioner (”faktorer”), hvilket også fremgår af nedenstående tabel. En dimension vedrørende holdningen til indvandreres manglende samfundsmæssige integration og en anden dimension vedrørende holdningen til indvandreres manglende privat-kulturelle tilpasning. Udover disse to dimensioner ligger spørgsmålet vedrørende kvinders ligestilling for sig selv, dog tættest på de samfundsmæssige spørgsmål. Denne dimension er dog ikke helt klar, og udelukkes derfor fra resten af analysen. Det bør nævnes, at det er spørgsmålet, som flest (70 pct.) umiddelbart finder problematisk.

⁴ Det skal dog nævnes, at mens et manglende forbrug af alkohol ikke rimeligt kan opfattes som et samfundsrelateret problem, kan religion til gengæld godt have denne betydning, såfremt den også anvendes som politisk samlende (Dvs. danner grundlag for en religiøs stats/partidannelse?).

⁵ En faktor analyse er kort fortalt en statistisk metode, der afdækker i hvilket omfang en række spørgsmål eller indikatorer, kunne være udtryk for samme bagvedliggende faktor.

Tabel 1: Faktoranalyse af spørgsmål vedrørende opfattelse af problemer

Spørgsmål	Faktor	
	1	2
At forholdsvis flere ikke-vestlige indvandrere end etniske danskere modtager arbejdsløshedsunderstøttelse?	0,499	0,181
At ikke-vestlige indvandrere ofte er mere religiøse end etniske danskere?	0,043	0,759
At forholdsvis flere ikke-vestlige indvandrere end etniske danskere begår kriminalitet?	0,834	-0,073
At kvinder har andre rettigheder blandt ikke-vestlige indvandrere end blandt etniske danskere?	0,373	0,099
Ikke-vestlige indvandreres drengebørn opfører sig på en anden måde i skolen end etniske danskeres drengebørn?	0,501	0,204
At ikke-vestlige indvandrere ofte har et andet forhold til alkohol end etniske danskere?	-0,163	0,643

Extraction Method: Maximum Likelihood.

Kilde: Survey gennemført af Danmarks statistik 2007, N = 921

Hvad har betydning for holdningen til indvandring

Med ovenstående opdeling i to dimensioner kan man nu spørge, hvad der driver danskernes holdning til, om indvandringen fra ikke-vestlige lande primært har haft positive eller negative konsekvenser? Dette kan man undersøge ved at se på, i hvilket omfang de enkelte ”problemdimensioner” beskrevet lige ovenfor korrelerer med holdningen til indvandringens konsekvenser. Såfremt der er en høj positiv korrelation mellem en problemdimension og vurderingen af konsekvenserne indikerer dette, at disse problemer vægter højt i vurderingen af, om de samlede konsekvenser har været positive eller negative.

Resultatet fremgår af tabellen nedenfor. Det indikerer, at det primært er den manglende samfundsmæssige integration, der har betydning for, i hvilket omfang respondenterne vurderer, om indvandringen har haft positive eller negative konsekvenser, idet korrelationen mellem vurderingen af konsekvenserne og vurderingen af de samfundsrelaterede problemer er på 0,315, mens korrelationen for problemer, der relaterer sig til privatlivsrelateret tilpasning, kun korrelerer med 0,132. *Vurderingen af, at manglende tilpasning i forhold til privatsfæren er et problem, har med andre ord relativt mindre betydning for, hvordan man vurderer konsekvenserne af indvandring.*

Tabel 2: Sammenhæng mellem problemdimensioner og vurdering af konsekvenser af indvandring

	Privatlivsrelaterede problemer	Samfundsrelaterede problemer	Problemer vedrørende kvinders rettigheder
Konsekvenser af indvandring	0,132	0,315	0,130
Privatlivsrelaterede problemer	*	0,058	0,074
Samfundsrelaterede problemer	*	*	0,355

Note: Tallene angiver Gamma korrelationer. Alle er signifikante ved et 0,05 signifikansniveau. N varierer mellem 921 og 1.017

Man kan således konkludere, at selvom en overraskende stor andel af respondenterne angiver at indvandreres private forhold er et problem, så har disse relativt mindre betydning for, om man mener, at indvandringen har været positiv. Når nu danskerne derfor mener, at konsekvenserne af indvandringen har været (mildt) negative, må det betyde, at hvis man fra politisk side skal ændre denne indstilling, er det de samfundsmæssige integrationsproblemer, der først og fremmest skal løses. Resultatet vil blive et mere positivt syn på konsekvenserne af indvandringen til Danmark. Anderledes formuleret viser resultaterne, at indvandrernes "anderledeshed" nok opfattes som et problem, men at dette ikke er så dybfølt, som bekymringen for de samfundsmæssige problemer.

Sammenhæng mellem baggrundsvariable og problemdimensioner

En anden interessant analyse er at klarlægge hvilke baggrundsfaktorer, der har betydning for dels opfattelsen af problemdimensionerne og dels vurderingen af konsekvenserne af indvandringen. Er det eksempelvis primært højtuddannede, der mener at samfundsproblemerne er vigtige osv.

I det nedenstående bruger vi derfor en regressionsanalyse til at gå i dybden med om der er forskel mellem samfundsgrupper med hensyn til i hvilket omfang, de mener, at indvandreres manglende henholdsvis samfundsmæssige integration og manglende privat-kulturelle tilpasning er problematisk.

Anvendte variabler og forventede sammenhænge

Formodningen er, at der basalt set er forskel på, hvad de forskellige danske samfundsgrupper mener, fordi de enkelte samfundsgruppers påvirkes forskelligt af indvandringen og har forskellige muligheder for at håndtere indvandringen. En højtuddannet person i et velstående kvarter har derfor naturligt en anden opfattelse end en lavtuddannet, der bor i et boligkompleks med mange indvandrere.

Mere specifikt kan man eksempelvis opstille den hypotese, at danskere med høje indkomster⁶ mener, at manglende samfundsmæssig integration er problematisk, fordi det er denne gruppe med høje indkomster, der i stort omfang betaler for dette, mens højtuddannede danskere i mindre omfang mener, at manglende privat-kulturel assimilation ikke er problematisk pga. en mere abstrakt stillingtagen til dette spørgsmål. Det er ikke umiddelbart klart hvilken forskel, der kan forventes mellem kønnene og på tværs af alder. Udover de demografiske variabler er der også medtaget en holdningsvariabel, der ud fra spørgsmål i spørgeskemaet måler respondentens generelle holdning til⁷ økonomisk individualisme, forstået som holdning til om den enkelte har og bør have ansvaret for egen velstand. I nedenstående figur er der lavet en oversigt over hvilke variabler, der er medtaget i analysen, hvoraf også variabelens måleniveau, dens rolle i analysen samt variabelværdierne fremgår.

⁶ I vores analyse bruger vi bruttoindkomst som variabel

⁷ Dette er målt ved hjælp af 3 forskellige spørgsmål: 1. Synes du skatten er for høj, passende, for lav. 2. Hvis en person går arbejdsløs i flere måneder, bør man så få et arbejde uanset om det er et rengøringsjob eller lign.? 3. enig i " De fleste mennesker, der vil fremad i tilværelsen, kan klare det, hvis de er villige til at arbejde hårdt."

Tabel 3. Oversigt over anvendte variabler i regressionsanalysen

Variabel	Måleniveau	Anvendt i analysen som:	Værdier
Problemindeks samfundsmæssig tilpasning	Intervalskala	Afhængig	1: Meget uenig i problem 5: Meget enig i problem
Problemindeks privat tilpasning	Intervalskala	Afhængig	1: Meget uenig i problem 5: Meget enig i problem
Holdningen til konsekvenser af indvandring	Intervalskala	Afhængig	1: kun positive konsekvenser 5: kun negative konsekvenser
Uddannelse	Kategorisk	Forklarende	Se tabel 4 for kategorier
Arbejdsmarkedsstatus	Kategorisk	Forklarende	Se tabel 4 for kategorier
Køn	kategorisk	Forklarende	Rangordnet fra 1 til 1.050
Bruttoindkomst	Intervalskala, rangordnet	Forklarende	Rangordnet fra 1 til 1.050
Alder	Intervalskala, Rangordnet	Forklarende	
Holdning til økonomisk individualisme	Intervalskala	Forklarende	1: individualisme 3: kollektivism

Resultater

Analysen af sammenhængen mellem de afhængige og uafhængige variabler gennemføres ved hjælp af tre gange to regressionsanalyser. For hver af de tre afhængige variabler vises i nedenstående tabel dels en komplet model og dels en reduceret model, hvor kun de variabler, der har en signifikant effekt på den afhængige variabel, medtages. For de i alt seks regressionsmodeller præsenteres i tabellen dels regressionsparametrene, standardfejl og regressionskoefficient.

Tabel 4: Regressionsmodeller til forklaring af score på problemindeks og holdning til konsekvenser af indvandring

Afhængige variable	Samfundsmæssig integration		Privat-kulturel tilpasning		Vurdering af indvandringens konsekvenser	
	Fuld model	Reduceret model	Fuld model	Reduceret model	Fuld model	Reduceret model
	R2 = 0,056 (0,043)	R2 = 0,037 (0,036)	R2 = 0,048 (0,036)	R2 = 0,043 (0,037)	R2 = 0,043 (0,031)	R2 = 0,40 (0,033)
	Koefficient (standardfejl)	Koefficient (standardfejl)	Koefficient (standardfejl)	Koefficient (standardfejl)	Koefficient (standardfejl)	Koefficient (standardfejl)
Uddannelse						
a) Andre uddannelser	-0,226 (0,484)	---	0,378 (0,570)	0,312 (0,564)	0,627 (0,396)	0,641 (0,395)
b) Grundskole uddannelser	0,060 (0,189)	---	0,657* (0,236)	0,530* (0,212)	0,638* (0,148)	0,627* (0,147)
c) Gymnasiale uddannelser	0,031 (0,192)	---	0,181 (0,242)	0,122 (0,230)	0,491* (0,153)	0,475* (0,152)
d) Erhvervsuddannelser	5,654E-5 (0,176)	---	0,776* (0,223)	0,791* (0,222)	0,416* (0,140)	0,413* (0,139)
e) Korte videregående uddannelser	0,232 (0,258)	---	0,798* (0,318)	0,786* (0,317)	0,527* (0,202)	0,536* (0,202)
f) Mellemlange videregående uddannelser	0,044 (0,194)	---	0,447 (0,245)	0,466 (0,244)	0,302* (0,154)	0,299 (0,153)
g) Lange videregående uddannelser + Ph.D.	0	---	0	0	0	0
Social stilling						
a) Selvstændig og arbejdstager	-0,067 (0,112)	---	0,091 (0,141)	---	-0,051 (0,090)	---
b) Overførselsindkomst	-0,285 (0,154)	---	-0,089 (0,190)	---	-0,060 (0,120)	---
c) Pension og efterløn	-0,363 (0,216)	---	-0,105 (0,278)	---	-0,213 (0,176)	---
d) Studerende mv.	0	---	0	---	0	---
Køn						
a) Mænd	0,046 (0,067)	---	-0,103 (0,083)	---	0,036 (0,053)	---
b) Kvinder	0	---	0	---	0	---
Indkomst (interval)	5,440E-5 (0,000)	5,662E-7* (0,000)	-1,216E-5 (0,000)	---	9,292E-5* (0,000)	9,073E-5* (0,000)
Alder (interval)	9,752E-5* (0,000)	---	6,279E-5 (0,000)	---	8,141E-6 (0,000)	---
Økonomisk individualisme	-0,161* (0,063)	-0,160* (0,061)	-0,271* (0,78)	-0,268* (0,77)	-0,166* (0,050)	-0,164* (0,049)
Konstant	3,577*/3,607? (0,251)	3,607* (0,129)	3,200* (0,311)	3,385* (0,247)	2,672* (0,197)	2,682* (0,190)

* Indikerer at variablene (kategorierne) er signifikante ved et alpha-niveau på 0,05

Med hensyn til forklaringen af den samfundsmæssige integration er det kun indkomst og holdning til økonomisk individualisme, som er signifikante. Resultatet viser, at personer med en højere

indkomst i større grad mener, at der er et problem med fejlslåen samfundsmæssig integration. En mulig forklaring på denne sammenhæng er som tidligere beskrevet, at det i stort omfang er disse personer, som gennem skatten betaler omkostningerne ved den fejlslagne samfundsøkonomiske integration. Samtidigt mener de, der i mest støtter økonomisk individualisme, i højere grad, at der er problemer med den samfundsmæssige integration. Dette kunne hænge sammen med den nuværende sammensætning af indvandringen, der øger den kollektive omfordeling pga. et stort antal af dårligt uddannede indvandrere og den danske universelle velfærdsstat

Med hensyn til den ønskede tilpasning i privatsfæren er det kun uddannelsesniveau og holdningen til økonomisk individualisme, som har signifikant betydning. Der er dog ikke nogen entydig sammenhæng med uddannelseslængde. De mest kritiske over manglende tilpasning i privatsfæren er personer med erhvervsuddannelser og personer med korte videregående uddannelser. De mindst kritiske er personer med en lang videregående uddannelse og personer med en gymnasial uddannelse. At de længst uddannede er mindst kritiske, er som forventet, og kan måske forstås ved, at der i højere grad er tale om en abstrakt stillingtagen ud fra generelle principper tillært på uddannelsesinstitutionerne, hvor stillingtagen er mindre bundet til dansk skik og brug. En konkurrerende eller supplerende forklaring kunne være, at de højtuddannede i større grad har mulighed for selv at afgøre, i hvilket omfang de omgås tæt med muslimske indvandrere, hvorfor forskelle vedr. religion og drikkevaner opleves mindre problematiske. De mindre teoretisk uddannede på erhvervsuddannelserne og de korte videregående uddannelser placerer sig i modsætning til dette. Personer, der har en gymnasialuddannelse (som dog også personer med en kort videregående uddannelse har), ligger tæt på personerne med en lang videregående uddannelse. Forklaringen på dette er dels, at en del af disse faktisk er i gang med en lang videregående uddannelse, samt at gennemførelse af en lang videregående uddannelse måske i højere grad opsnapper nogle underliggende faktorer, som en del af dem, der ikke fik anden uddannelse end gymnasieuddannelsen, deler med personer med en lang uddannelse. Boglige evner og interesser kunne således have medført, at en del af disse personer har tilegnet sig viden og normer som de højtuddannede, men udenfor det formelle danske uddannelsessystem. Det samme ræsonnement kunne forklare, at personer med en grundskoleuddannelse gennemsnitligt opfatter tilpasning i privatsfæren som et mindre problem end personer med en erhvervsuddannelse og en mellemlang uddannelse gør. Personer, der i højere grad vedkender sig den økonomiske individualisme, mener også i højere grad, at det er et problem, at indvandrerne er anderledes med hensyn til deres private forhold. Dette synes måske ikke umiddelbart at være logisk, men kan dels skyldes en større grad af uvillighed til at bære de økonomiske eller sociale transaktionsomkostninger⁸, som er afstedkommet af andres adfærd. Endelig kan det tænkes, at holdninger på dette område ”opsamler” effekten fra andre holdningsvariabler, som ikke er inkluderet i modellen, men som både samvarierer med holdningen på dette område og med den afhængige variabel⁹.

Med hensyn til vurderingen af de samlede konsekvenser af indvandring er der tre variabler, der har en signifikant effekt. Faktisk er der tale om de tre variabler, der også har en signifikant effekt i en eller begge af de to foregående modeller. De bedst uddannede er dem, der vurderer konsekvenserne af indvandringen mest positivt, mens personer der udelukkende har en grundskoleuddannelse, er mest negative. Billedet ligner til en vis grad den foregående regression, men adskiller sig dog ved at de erhvervsuddannede er mindre negative, end man kunne forvente ud fra deres vurdering af, i hvor stor grad en manglende tilpasning var et

⁸ Med sociale transaktionsomkostninger forstås den energi en person skal bruge på at interagere med en anden person. Når dette sker på tværs af normer og værdier øges disse omkostninger.

⁹ Selv på tværs af områder, der ikke er logisk relaterede i substansen, opdeles befolkningen ofte i de samme grupper. Thomas Sowell argumenterer for, at dette skyldes at de har en fælles vision. (Sowell, Thomas, ”A Conflict of Visions: Ideological Origins of Political Struggles”, 1987)

problem. De mest negative er personer med en grundskoleuddannelse. Dette kunne hænge sammen med, at de i højere grad er udsat for konkurrence fra de overvejende ufaglærte indvandrere. Personer med en høj indkomst er mere negative overfor konsekvenserne af indvandringen. Igen hænger dette sammen med, at det er højindkomstgrupperne, der betaler prisen for den fejlslåede samfundsmæssige integration. Endelig er de respondenter, der er mere økonomisk individualistisk indstillede, i højere grad negative overfor de samlede konsekvenser. Opsummerende kan man sige, at det kun er uddannelse, indkomst og holdning til økonomisk individualisme, der har en signifikant effekt i de tre regressioner. Vedkender man sig en højere grad af økonomisk individualisme, mener man i højere grad, at der er problemer med integrationen både samfundsmæssigt og hvad angår privatsfæren, og man vurderer konsekvenserne af indvandringen mere negativt. Respondenter med højere indkomster synes i højere grad, at der er problemer med den samfundsmæssige integration og vurderer sandsynligvis på grund af dette konsekvenserne mere negativt. Endelig er de højtuddannede mindre bekymrede for indvandrernes "anderledeshed" og vurderer også de samlede konsekvenser mindre negativt.

Konklusion

Generelt hælder danskerne en smule mod at vurdere konsekvenserne af indvandringen som negative, men hovedparten af Danskerne (47 pct.) svarer, at de negative og positive konsekvenser er lige store. Ser man på, hvilke problemstillinger, danskerne umiddelbart mener, eksisterer, så er det "at indvandrerkvinderne har andre rettigheder". Selv på spørgsmålet om, hvorvidt det er et problem, at indvandrerne har et andet forhold til alkohol, er det ca. halvdelen der mener, at det er et problem. Det lader dog til, at når danskerne vurderer de samlede konsekvenser af indvandringen, så betyder samfundsmæssige forhold såsom arbejdsløshed, kriminalitet og adfærd i skolerne mere end indvandrernes større religiøsitet og forhold til alkohol.

Der er nogen forskel på holdningen til disse ting på tværs af demografiske grupper, selvom disse forskelle ikke er udtalte. At de højest uddannede er mindst bekymrede, er ikke overraskende, da de dels ikke er i direkte konkurrence med de generelt mindre uddannede indvandrere og dels i højere grad kan styre, hvilke indvandrere de er i kontakt med og hvor meget. Personer med en højere indkomst er mest bekymrede for den samfundsmæssige integration, hvilket igen er forventeligt. Endeligt er personer, som i højere grad hylder økonomiske individualisme, mere negative. Dette kunne hænge sammen med den nuværende sammensætning af indvandringen, der øger den kollektive omfordeling pga. en høj grad af dårligt uddannede indvandrere og den danske universelle velfærdsstat.

Ser man på resultaterne, lader det til, at hvis man fra politisk hold skulle gøre noget, der kunne ændre danskernes opfattelse af indvandringen i en mere positiv retning, så ville den største effekt komme ved at gøre noget ved de samfundsmæssige problemer såsom kriminalitet, uro i skolerne og arbejdsløshed blandt indvandrerne, da analysen tyder på, at det er disse faktorer, der tillægges størst vægt, når danskerne skal vurdere de samlede konsekvenser. Dette er ikke mindst heldigt, fordi andre aspekter såsom forholdet til alkohol og graden af religiøsitet hverken kan eller bør påvirkes politisk. De vigtigste politiske tiltag må således siges at være en konsekvent retspolitik gennem eksempelvis øget brug af udvisning, en større grad af konsekvens i folkeskolerne, samt øgede incitamentter til deltagelse på arbejdsmarkedet. Et vigtigt aspekt i mindskelsen af de nævnte problemstillinger vil være at indrette indvandringspolitikken og det danske samfundssystem således, at man i højere grad tiltrækker produktive indvandrere, der accepterer spillereglerne for tilstedeværelse i Danmark, og øger incitamentterne til og mulighederne for at deltage på det danske arbejdsmarked.